

37.031.2(082)

Министерство образования Украины

А 43

Криворожский государственный педагогический институт

АКТИВИЗАЦИЯ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У ПЕДАГОГІЧНО ЗАНЕДБАНИХ ПІДЛІТКІВ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Згідно Закону України «Про освіту», позашкільний навчально-виховний заклад — це широкодоступний заклад освіти, який дає дітям та юнацтву додаткову освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь й навичок за інтересами, а також забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля.

Загострення проблеми важковиховуваності сучасної шкільної молоді стимулює пошуки ефективності навчально-виховної роботи з цією категорією підлітків. Одним із шляхів попередження та подолання девіантної поведінки таких дітей є розвиток пізнавальних інтересів, в тому числі й у позашкільний час. Його питома вага в загальній структурі часу становить біля 40%. Саме тут може здійснюватися нейтралізація негативного впливу стихійних факторів виховання на основі активізації пізнавальної діяльності підлітків за інтересами, розвиток творчих здібностей, поширення та збагачення особистого досвіду громадського колективного життя та моральних відносин з світом та людьми.

Педагогічна наука та передова практика у всі періоди соціально-історичного розвитку суспільства розвивала ідеї позанавчальної роботи засобами позашкільних закладів. Така робота було додатковим компонентом безперервної освіти, включаючи ті напрямки та види діяльності, які не завжди можуть забезпечити сім'я та школа в силу об'єктивних причин.

До позашкільних навчально-виховних закладів належать: палаци, будинки, станції, клуби й центри дитячої, юнацької творчості, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, бібліотеки, оздоровчі табори та інші заклади, які забезпечують умови для розвитку природних нахилів та інтересів дітей і підлітків, задоволення їх потреб в певному напрямку діяльності.

Специфікою навчально-виховної діяльності позашкільних закладів є те, що вона організується у, так званий, вільний час.

Проаналізувавши обсяг, структуру і зміст позанавчального часу підлітків, ми визначили, що без фізіологічно необхідних затрат (сон, їжа, догляд за собою) він складає приблизно 5 годин на добу. Будь-якої істотної різниці у кількості вільного часу для дівчат і хлопців не існує. Порівняння показують, що

в нашій країні навчальний рік — від 205 (початкова школа) до 240 (старші класи), днів, тоді як в Польщі в середньому — 200, в Болгарії—196, у Франції—180, в Америці — 175 днів.

Загальна кількість вільного від навчальних занять, в тому числі дозвільного часу, велика. Простий статистичний розрахунок часу школяра показує, що на 365 днів календарного року припадає: 64 субот і неділь (вихідних) навчального року, 4 дні свят (поза канікул), 120—150 днів канікул (осінні, зимові, весняні, літні). Всього 198 днів (в середньому). Якщо врахувати години позанавчального часу підлітків, то отримуємо ще 60—70 повних днів. Загальна кількість вільних днів, таким чином, 250—270.

Бюджет часу сільських та міських підлітків майже однаковий. Він носить індивідуальний характер, відображає побут сім'ї, територіальність та багато іншого. Але, як показує практика, у великому місті впливає більша кількість факторів, виділяються більші комплекси проблемних ситуацій.

Багатьма дослідженнями встановлено, що у важковиховувальних «вільного часу» значно більше, ніж у інших дітей, через прогули уроків, невиконання домашніх завдань і т. ін. Проте раціонально його організувати вони, як правило, не вміють, і тому «вільний час» перетворюється у цих учнів не у фактор розвитку особистості, а призводить до її деморалізації. Найнебезпечніша форма проведення «вільного часу» — наркоманія, токсикоманія, пияцтво, участь в різних неформальних об'єднаннях з негативною орієнтацією.

Серйозні недоліки в організації вільного часу підлітків також є причиною правопорушень.

Зараз в суспільстві створюється соціальна напруга внаслідок руйнування механізму старої економіки, консервативних типів свідомості, краху політичних міфів та ідеалів, розшарування в різних групах населення на матеріальній основі тощо.

Поряд із соціально-економічними на виникнення відхилень у поведінці підлітків впливають психолого-педагогічні фактори.

Внаслідок цього рівень їхнього інтелектуального розвитку відстає від однолітків, вони втрачають інтерес до знань або цей інтерес утилітарний, примітивний. Вони мають великі прогалини в знаннях з кількох, або й багатьох навчальних дисциплін. Особливо важко засвоюють математику, мови, зокрема іноземну. Стійка неуспішність сприяє закріпленню у них байдужого, негативного ставлення до інтелектуальної праці, школи взагалі.

За даними численних досліджень у важковиховуваних підлітків спостерігаються відставання або відхилення у розвитку психічних функцій (пам'яті, мовлення, уваги, сприйняття, мислення), а також недорозвиненість духовних почуттів і емоцій. Вольові зусилля мають недорозвиненість духовних почуттів і емоцій. Вольові зусилля мають негативну спрямованість.

Внаслідок дослідження проблеми розвитку пізнавального інтересу у педагогічно занедбаних підлітків в позашкільних закладах встановлено:

1. Таким підліткам притаманні: пасивна життєва позиція, розходження між словом і справою, негативне ставлення до явищ навколишнього життя. Вони відрізняються зниженим інтелектом та неврівноваженим характером. Хоча для цієї категорії підлітків характерні енергійність, емоційність, наполегливість, які під впливом різних обставин прийняли негативну спрямованість.

2. Більша частина педагогічно занедбаних підлітків, які займаються у позашкільних закладах, негативно ставляться до навчання у школі.

3. Смі педагогічно занедбаних найчастіше «неблагополучні».

4. Один з основних чинників подолання педагогічної занедбаності і одночасно важливою мірою її попередження є створення умов для більш ефективної навчальної роботи позашкільних закладів з усіма підлітками, а з педагогічно занедбанними особливо.

5. Зміст, засоби, форми та методи навчально-виховної роботи таких закладів повинні відповідати індивідуальним особливостям дітей.

6. Ефективність навчально-виховної роботи у позашкільних закладах з педагогічно занедбанними підлітками залежить від психолого-педагогічної підготовки методистів, керівників гуртків, організаторів до проведення цієї роботи.

Розумовий розвиток особистості підлітка на основі її природовідповідності та соціальної зумовленості відбувається набагато краще в умовах новизни оточування, різноманітності видів знань, спілкування, ставлення до людей.

Позитивним фактором їх розвитку виступають дитячий та педагогічний колектив позашкільного закладу, який має свої особливості в порівнянні з постійним шкільним колективом. За досить короткий час можна дослідити результат навчання педагогічно занедбаних підлітків завдяки циклічності його функціонування, різноманітності та інтенсивності пізнавальної діяльності і спілкування, співробітництву дорослих і підлітків у процесі спільної співпраці.

Особливо важливе місце у житті педагогічно занедбаного підлітка займають позашкільні навчальні інтереси, пов'язані з можливістю придбати знання самостійно. Нерідко тут, як і в інших позашкільних інтересах, можна побачити значно вищий рівень активності, ніж на уроках чи у приготуванні обов'язкових домашніх завдань.

Треба зазначити, що несформованість пізнавальних інтересів зовсім не є належністю до будь-якого віку. Але це наслідок того, що дорослі не дуже піклувалися про розвиток цих інтересів. Вже у молодших підлітків пізнавальні інтереси можуть бути стійкими та продуктивними, і в той же час у старшокласників і нтереси можуть залишатися нестійкими.

Бажано, щоб у підлітка склалися вибіркові інтереси, які могли б, частково, лягти в основу професійної орієнтації. З іншого боку, важливо заохочувати у певній мірі і широту інтересів підлітка, яка необхідна для спроби сил у різних ситуаціях.

Можна вважати великим успіхом, коли б вдалося пов'язати позашкільні навчальні інтереси підлітків з їх роботою у школі, якби показати їм, як можуть взаємозбагачувати один одного широкі пізнавальні та стрижневі інтереси. Ті засоби самостійного придбання знань, які підліток засвоює поза школою, можуть бути застосовані і на заняттях у школі і при підготовці домашніх завдань.

Отже, враховуючи позитивні інтереси педагогічно занедбаних підлітків, їхні прагнення до самостійності й дорослості, застосовуючи цікаві форми роботи з ними, необхідно систематично й цілеспрямовано залучати дітей до таких видів позашкільної діяльності, які сприяють розвитку пізнавальних інтересів, пам'яті, уваги, мислення, підвищенню міри адекватності їхніх оцінних ставлень, вчать долати труднощі, допомагають оволодівати культурою спілкування, формують сумлінність, почуття відповідальності тощо.

Дитячий оздоровчий табір, як один з типів позашкільного закладу, є найважливішим засобом впливу на педагогічно занедбаних підлітків під час канікул, забезпечуючи одночасно вирішення виховних, освітніх та оздоровчих завдань. Це пояснюється тим, що канікулярний час складає майже 50% вільного часу школярів.

Одною з найважливіших форм роботи розвитку пізнавальних інтересів педагогічно занедбаних підлітків є участь їх в роботі гуртків, різних спецкурсів та програм. Це не єдина форма розвитку навчальної діяльності в умовах табору, але одна з дійових. Пропонуємо тематику деяких програм та спецкурсів,

заняття яких проводяться на протязі зміни на базі табору.. Мета методичних рекомендацій одної з програм — озброїти методистів, керівників гуртків, студентів педвузу тим мінімумом знань, без якого неможлива діяльність в умовах тимчасового дитячого угруповання.

При складанні програми ми орієнтувались на початківців, і вона є орієнтовною, тому що передбачає певне коло теоретичних знань та перелік практичних вмінь підлітків. Залежно від характеру зміни, рівня знань педагогічно занедбаних підлітків, а також побажань гуртківців, програма може коректуватися.

Приблизно 80% усього навчального часу присвячується практичній роботі, решта часу — теорії. Заняття проходять двічі на тиждень. Підлітки протягом зміни можуть відвідувати заняття декількох програм чи спецкурсів. Це дозволяє їм обрати для себе більш цікаву програму, отримати консультацію, де і як можна продовжити подальше навчання після повернення додому. Результатом навчальної діяльності підлітків є відбір кращих робіт на виставку «Творчість юних»; проведення різноманітних вікторин, подорожей, свят та інших справ.

Пропонуємо деякі назви гуртків, спецкурсів та програм.

1. Народознавство.
2. Абетка виживання.
3. Інформатика та обчислювальна техніка.
4. Автолюбителі.
5. Твій друг — природа.
6. Квітництво.
7. Ікебана.
8. Лікарські рослини.
9. Астрологія.

Як приклад наводимо план і розробку першого заняття курсу «Народознавство».

ПРОГРАМА

«Роде наш красний,
роде наш прекрасний...»

1. ТЕМА УРОКУ: Поняття про народознавство. Рідна (державна) мова. (1 година).

МЕТА УРОКУ: Показати необхідність запровадження уроків народознавства, оволодіння рідною (державною) мовою,

сприяти пробудженню бажання вивчати історію свого краю, народу, роду.

2—3. ТЕМА УРОКУ: Боротьба українського народу за свою незалежність та усна народна творчість (пісні, думи). Державна і національна символіка. (2 години).

МЕТА УРОКУ: Правдиво висвітлювати історію України. Формувати почуття любові до рідного краю, народу, почуття національної свідомості.

4. ТЕМА УРОКУ: Обряд як одна з першооснов усної народної творчості. (1 година).

МЕТА УРОКУ: Показати зв'язок обрядів з релігійними святами, виникнення обрядів, виховання дітей через обряди.

5—6. ТЕМА УРОКУ: Світ у німбі рушника. (2 години).

МЕТА УРОКУ: Звернути увагу дітей на роль рушника в житті українського народу, сім'ї, людини. Познайти з традиціями українського народу, української вишивки. Виховувати почуття прекрасного.

I

ТЕМА УРОКУ: Поняття про народознавство. Рідна (державна) мова.

МЕТА УРОКУ: Показати необхідність запровадження уроків народознавства, оволодіння рідною (державною) мовою, сприяти пробудженню бажання вивчати історію свого краю, народу, роду.

ОБЛАДНАННЯ: Програваач, платівки.

ПЛАН І ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

II. Пояснення нового матеріалу.

Народознавство — це система знань про народ, про особливості його побуту і трудової діяльності, національний характер, а також про свій родовід, що є частиною народу, про спосіб життя, про рідний край і все, пов'язане з ним.

Рідна мова, історія, краєзнавство, національні традиції, звичаї і обряди, народні символи та національна символіка — все це вбирає багатогранне слово «народознавство».

Треба повсюдно повертатися до пізнавального досвіду народу, до тих духовних коренів, з яких ростемо.

Навчання починається із засвоєння надбань рідного народу — мови, усної народної творчості, всієї спадщини батьків і дідів,

Талановиті наші предки мали сильні традиції, звичаї, усну поетичну творчість. В 16—17 ст. Україна мала широку мережу братських, козацьких церковних шкіл.

На основі шкіл виникали академії, колегії, розвивалася наука, література, музика, літописання, театр, готувалися національні кадри. Досить згадати всевітньо відомі Острозьку чи Києво-Могилянську академію.

Проте царські уряди, порушуючи Переяславський договір, вели політику денационалізації українців та інших народностей, руйнували, забороняли національну систему навчання та виховання. Після Жовтневої революції ненадовго відроджується національна школа, однак лютим морозом культу особи, періодом застою багатобіччючі успіхи розвитку національної системи виховання були загальмовані і майже повністю знищені.

Зараз інший час.

— Річницю якої події відзначав український народ влітку 1994 р.?

— Коли було проголошено Акт про незалежність України?

— Чи підтвердив народ рішення Верховної Ради?

Вперше назва Україна згадана в Київському літописі 1087 р. (Розповідь про різні думки з приводу походження слова Україна. Звернути увагу на слова країна, тобто Земля, край).

ПРИСЛІВ'Я:

«Та земля мила, де мати народила».

«Чого Івась не навчився, того Іван не знатиме».

«Які мамка й татко, таке й дитятко».

Краю мій зелений, вічная дорога,

Ти безсмертник в полі, в небесах гроза, —

Припаду я серцем до твого порога,

Як твоя кровинка, як твоя сльоза.

(М. Стельмах).

Кожне покоління повинно вивчати і знати історію свого народу, правдиву, створену ним протягом віків.

Надбанням народу є його мова.

Мова — найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що сполучає віджилі, сучасні й майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле.

(Зачитати висловлювання про мову).

Закон про мови на Україні. Український народ створив багату усну творчість: казки, прислів'я, приказки, загадки, пісні.

Вивчення пісні «Зелене жито».

Поділ гурту на 2 команди для різноманітних ігор.

(Назвати команди «Калина», «Верба», «Сосна» — обов'язково вміти співати пісню про це дерево).

Провести змагання:

а) Загадки: Дерев'яна гора: що не крок, то діра (драбина).

У вогні я розмокаю, у воді я висихаю. (віск).

б) Марафон забавлянок та лічилок.

в) Скоромовки: Борщик у горщику, щавель у борщику.

Мала з села вола вела
в село віл малу вів.

г) Подарунок на згадку — українська витинанка.

III. Підсумок уроку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Народознавство у школі. Київ, 1990.
2. Василь Скуратівський «Берегиня», Київ, 1992.
3. Історія України. Київ, 1992.
4. Петров В. «Походження українського народу», Київ, 1991.